

Kohti kuulemisen ja äänen poliittista genealogiaa¹

LAURI SISIÄINEN

Ranskalainen Paul-Michel Foucault (1926–1984) lukeutuu 1900-luvun merkittävimpiin länsimaisiin ajattelijoihin. Hänen vaikutuksensa ulottuu sekä filosofiaan, historian tutkimukseen, politiikan tutkimukseen, poliittisen teoriaan, yhteiskuntatieteisiin että useille humanistisille tieteenaloille. Foucault tunnetaan erityisesti vallankäytön ja hallitsemisen muotoja tarkastelevista analyyseista, joiden historialliset ja kulttuuriset kontekstit ulottuvat juutalaiskristillisen teologian perinteestä ja antiikin Kreikan filosofiasta aina toisen maailmansodan jälkeiseen uusliberalismiin.

Tässä tutkimuksessa näkökulma, josta Foucault'n ajattelua lähestytään, on *aistien politiikka ja poliittisuus*. Eräs läpi Foucault'n ajattelun eri vaiheiden, teemojen ja kontekstien kulkeva juonne on näköhavainnon ja katseen poliittisen merkityksen korostaminen erityisesti osana vallankäyttöä, mutta myös vastarintaa. Tunnetuimpia tässä suhteessa lienevät kliinis-lääketieteellistä katsetta ja *panoptista* tarkkailua koskevat analyyisit.

Toisaalta juuri aistien poliittisuuden näkökulmasta Foucault'n ajattelua on myös arvosteltu kahdestakin eri syystä: yhtäältä Foucault'n käsitystä ”silmästä” ja ”visuaalisesta” on syytetty reduktiivisuudesta ja ”historiattomuudesta”, toisaalta Foucaultia on kritisoitu yhtä lailla reduktiivisesta ja epähistoriallisesta muiden aistien ja muiden havaintomuotojen, ennen kaikkea *auditoris-sonorisen* (*kuulon, kuuntelemisen ja äänen*) roolin sivuutta-

misesta kyseenalaisin perustein jopa silloin, kun Foucault'n itsensä käyttämä lähdemateriaali antaisi aihetta juuri päinvastaisiin johtopäätöksiin. Foucaultia on pidetty ”visualistina”, jonka ajattelu ei tarjoa juurikaan lähtökohtia kuulon ja äänen tai musiikin poliittisuuden ymmärtämiseen.

Tämä kritiikki, sen esiin nostamat kysymykset ja sen oikeutuksen arviointi, on keskeisessä osassa myös tässä tutkimuksessa. Kiistämättä Foucault'n tuotannosta (kenties varsinkin sen yleisimmin luetuista ja laajimmin tunnetuista osista) voidaan löytää perusteita edellä esitetylle käsitykselle. Tämä tutkimus pyrkii kuitenkin kyseenalaistamaan mainitun Foucault'n ajattelusta luodun kuvan kattavuuden ja aukottomuuden. Erityisesti Foucault'n *Collège de France*ssa pitämät luennot, sekä hänen monet vähäisemmälle huomiolle jääneet tekstinsä (esseet, esitelmät, keskustelut ja haastattelut) luovat toisenlaisen kuvan Foucault'sta ajattelijana, jolle kuulo, kuunteleminen ja ääni olivat tärkeä poliittinen kysymys. Ensiksi, tutkimuksessa osoitetaan, kuinka *auditoris-sonorinen* ja sen poliittisuus, tarkemmin sanottuna sen *kiistanalaisuus* – asema vallan ja vastarinnan välissä – on teema, jota Foucault eksplisiittisesti tarkasteli ja jota hän piti tärkeänä intellektuaalihistoriansa eri vaiheissa. Toiseksi, tutkimuksessa tuodaan esiin Foucault'n ajattelusta löytyviä, mutta siinä ”käyttämättä jääneitä” mahdollisuuksia kuulon, kuuntelemisen ja äänen poliittisen teorian kehittämiseen. Näissä

kohdin myös tutkitaan, kuinka näitä mahdollisuuksia voitaisiin eksplisiittisesti kehitellä kohti *auditoris-sonorisen poliittista genealogiaa*.

Foucault tarkasteli kuulon, kuuntelemisen ja äänen poliittista merkitystä jo 1960-luvulla lääketieteellisen tiedon arkeologiaa ja medikalisaatiota käsittelevissä tutkimuksissaan. Teoksessa *Klinikan syntymä (Naissance de la clinique)* (1963) Foucault esittää väittämän, jota nimitän *right-of-origin* (*droit d'origine*) -argumentiksi. Siinä hän sulkee perustavalla tavalla pois kuuloaistin ja kuuntelemisaktiiviteetin mahdollisuuden sinänsä tulla osaksi modernia kliinisiä lääketieteellisiä havainnointia, tiedon muodostumista ja siihen kytkeytyvää politiikan medikalisaatiota. Edellä mainitut muodostavat ”katseen imperiumiin”, jossa korvalla ja äänellä ei ole sijaa. Kysymyksessä on argumentti, joka koskee havainnon ja kokemuksen, mutta myös tiedon muotoa, niiden rajoja ja järjestystä *ylihistoriallisella* tasolla. Samalla argumentti koskee myös vallan, hallitsemisen sekä politiikan rajoja ja mahdollisuuksia *ylihistoriallisessa* mielessä. Kaiken kaikkiaan *right-of-origin*-argumenttia voidaan pitää ongelmallisena kahdessakin eri mielessä: sille ei näyttäisi löytyvän perusteita Foucault'n itsensä käyttämässä historiallisessa aineistossa, ja lisäksi argumentti on ilmeisen yhteensopimaton sekä Foucault'n tiedon arkeologian-, että vallan genealogisen analyysin keskeisimpien lähtökohtien kanssa.

Pyrin kuitenkin osoittamaan, ettei edellä mainittu *right-of-origin*-argumentti suinkaan ole ainoa tapaus Foucault'n 1960-luvun ajattelussa, jossa hän analysoi äänen, kuulemisen ja kuuntelemisen yhteyttä tiedon ja vallan muotoihin, ennen kaikkea medikalisaatioon. Muutama vuosi *Klinikan synnyn* jälkeen ilmestyneessä, vähäiselle huomiolle jääneessä esseessään *Viesti vai melu? (Message ou bruit?)* (1966) Foucault palaa tähän teemaan. Esseessään hän haastaa varsin mielenkiintoisella ja omaperäisellä tavalla juuri sen dikotomisen asetelman, jossa näkeminen määritetään tiedon ja vallan havainto- ja kokemusmuotoina, kun sen sijaan *auditoris-sonorinen* suljetaan perustavalla tavalla tiedon ja vallan ulkopuolelle. Foucault osoittaakin nyt, kuinka kuulohavainto, kuuntelemisen käytäntö ja ääni *voidaan* integroida – ja historiallisesti katsottuna *on* integroitu – moderniin, yksilön ja väestön elämää säätelevään tietoon ja valtaan. Juuri tästä syystä mainittu esse on keskeisessä asemassa tässä tutkimuksessa: se avaa tietä kohti kor-

van, kuulon ja kuuntelemisen politisoimista, kohti niiden kriittistä arkeologista ja geneologista analyysia.

Siirryttäessä eteenpäin Foucault'n intellektuaalili historiassa ääni ja kuuleminen tulevat esiin myös 1970-luvun *kurinpidon* geneologioissa sekä vuosikymmenen lopun *hallinnoimista* käsittelevissä tutkimuksissa. Foucault'n tunnetuissa *panopticonin* tarkasteluissa toistuu ongelmallinen *auditoris-sonorisen* poissulkeminen (*right-of-origin*-argumentti). Toisissa kohdin taas – erityisesti *valtiojärjen* (*raison d'État*) ja liberalistisen/uusliberalistisen hallinnoimisen analyyseissa – voidaan jälleen huomata, kuinka Foucault'n ajattelu tarjoaa mahdollisuuksia myös *auditoris-sonorisen vastarinnan* ajatteluun. Osoittaakseni, kuinka Foucault'n ajattelusta löytyviä mahdollisuuksia voitaisiin avata ja kehitellä edelleen eksplisiittisesti, olen lukenut rinnakkain Foucault'n tuotantoa ja eräitä muita tekstejä, myös kaunokirjallisia. Näistä erityisen tärkeitä ovat eräät Italo Calvinon ja Franz Kafkan novellit.

Edelleen, voimme jäljittää ”*auditoris-sonorisen*” teeman ja ennen kaikkea sitä koskevien poliittisten kamppailujen teeman *itsestä-huolehtimisen* (*le souci de soi*), *olemassaolon estetiikan*, *askeesin* ja *minätekniikoiden* ideoihin, joilla saivat merkittävän aseman Foucault'n ajattelussa 1980-luvun alussa. Musiikin merkitys Foucault'lle tulee selvästi esiin tutkittaessa Foucault'n ja hänen ystävänsä, säveltäjäkapellimestari Pierre Boulez'n välisiä keskusteluja, ja heidän molemminpuolisia viittauksia toisiinsa (sekä eksplisiittisiä että implisiittisiä). Erityisen huomionarvoinen on myös se tapa, jolla Foucault aivan viimeisissä *Collège de France*-luennoissaan nostaa esiin – kenties yksityiskohtaisemmin ja systemaattisemmin kuin koskaan aiemmin – äänen ja kuulemisen, sekä musiikin että melun, pyrkien osoittamaan niiden olennaisen kiistanalaisuuden. *Auditoris-sonorinen* saa keskeisen merkityksen projektissa, jonka Foucault aloitti viimeisissä luennoissaan, ja jota hän kutsui *poliittisen kokemuksen* ja *poliittisen pelin* geneologiaksi.

Kaiken kaikkiaan, tutkimuksen tuloksena Foucault näyttäytyy ajattelijana, jolle kuuloon, kuuntelemiseen ja ääneen kytkeytyvät strategiat, taidot, tekniikat ja teknologiat, muodot ja rajat sekä niitä koskevat kiistat ja konfliktit ovat tärkeä poliittinen kysymys. Niillä on sivuuttamaton roolinsa kamppailuissa, jotka koskevat ruumiita, elämää ja subjektiviteettia.

Läpi Foucault'n ajattelun monien kontekstien ja teemojen voidaan löytää lähtökohta kuulon ja äänen poliittisuuden ymmärtämiseen tavalla, joka irrottautuu "silmän" ja "korvan" perustavan eron ja vastakkainasettelun asetelmasta (silmä rationaalisena, objektiivisena/objektivoivana ja aktiivisena; korva affektiivisena, temporaalisena ja passiivisena). Tällä asetelmalla on ollut varsin huomattava asema

länsimaisen filosofian ja poliittisen ajattelun historiassa, ja se on edelleen 1900-luvulla ja nykyäänkin saanut kannatusta yli teoreettisten perinteiden ja koulukuntien rajojen. Foucault'n tulkinnan avulla asetelma on mahdollista kyseenalaistaa ja "asettaa liikkeeseen". Tässä on Foucault'n merkitys äänen ja kuulemisen-, mutta myös laajemmin aistien poliittisuuden ymmärtämiselle.

VIITTEET

¹ *Lectio praecursoria* Jyväskylän yliopistossa 6.3.2010; valtiopin väitöskirja *Foucault's Voices: Toward the Political Genealogy of the Auditory-Sonorous*, vastaväittäjänä Jon Simons.